

Högern och feminismen: nya tendenser i det offentliga samtalet

Det offentliga samtalet om jämställdhet och feminism har förändrats. Forna så aktiva jämställdhetsdebattörer på vänsterkanten har tystnat. Stödstruporna flyttade från TV-sofforna till regeringskansliet. Socialdemokratin ger inte längre några storstilade löften om jämställdhetsreformer och det blir allt tydligare att de löften som givits inte hållits. Det har blivit tyst, i alla fall från vänstern.

Under de senaste åren har istället nya aktörer seglat upp på den massmediala scenen. Högern har visat ett påtagligt intresse för jämställdhetsfrågor, och åtminstone tillfälligt övergivit sin tidigare strategi att tiga ihjäl könsperspektivet.

I den här artikeln kommer jag ge exempel på några av högerens utspel i jämställdhetsfrågor, närmare bestämt en rad rapporter från det privata näringslivets tankesmedja Timbro, artiklar angående dessa rapporter och en annons från SAF. Jag kommer att analysera dessa utspel och mycket kort relatera dem till de senaste årens utveckling inom jämställdhetspolitiken och kvinnornas förändrade villkor i samhället.

Jag är övertygad om att det är omöjligt att bara addera ett feministiskt perspektiv till de västerländska politiska ideologierna; de måste skrivas om i grunden om de ska kunna innefatta en feministisk analys. I den här artikeln riktar jag nästan uteslutande kritik mot högern och deras försök att formulera en "högerfeminism", eftersom jag ser främst de nyliberalerna försöken för att formulera en "egen" feminism som en ny tendens. Det finns också mycket att kritisera socialismen och liberalismen för ur ett feministiskt perspektiv, liksom liberal respektive socialistisk feminism. Kritiken gäller i grunden hela den politiska teorin och den

nutida västerländska demokratin. Av utrymmesskäl ber jag att få hänvisa till andra källor.

Varför ville Smedjan ha feministiska skribenter?

Jag såg de första tecknen 1993: Högern började intressera sig för feminism.

Det var ungefär två år efter det att vi hade startat tidskriften *bang*. En kille från Smedjan, SAF-organet Timbros tidskrift, ringde till redaktionen och frågade om vi hade lust att skriva om feminism för dem. Vaddå? Vi gapade som fän. Hur skriva om feminism i Smedjan? Det kändes rent instinktivt som en omöjlighet. En intensiv diskussion utbröt i redaktionen. Liberal feminism finns ju, men hur skulle en nyliberal eller socialkonservativ feminism se ut?

En ännu intressantare diskussion uppstod kring varför Smedjan helt plötsligt ville ha feministiska skribenter. Visst fanns det då, och finns fortfarande, ett enormt intresse för feminism. Då skapade Stödstruporna stora rubriker, "Varannan damernas" blev honnörsordet inom politiken och feministiska perspektiv fick allt större utrymme på kultursidorna. Feminismen framstod som en livaktig och radikal ideologi med politisk sprängkraft. SAF/Timbro ville väl också ha en bit av det gottiga att locka högerkvinnorna med, tänkte jag.

Smedjan kom så småningom med temanumret "Feminismen – ett vänsterprojekt?".² I en av artiklarna, "Feminismen skall vara ett frihetsprojekt", skriver Cecilia Brinck: "Det är ju det som är det verkliga bekymret för mig och andra kvinnor till höger, vi kan inte vara feminister eftersom feminism är vänster." Hon fortsätter: "Självklart måste vi försöka ta tillbaka feminismen från vänstern, det rör sig ju i själva verket om ståndpunkter som är, eller borde vara, tämligen

självklara för alla med en frihetlig grundsyn. Icke desto mindre manifesterar högern fortfarande en påfallande oförmåga att hantera dessa frågor, något som faktiskt är ett allvarligt problem. Kvinnorörelsens sammansättning och politiska slagsida är en förklaring, även om det naturligtvis aldrig är klokt att låta någon annan monopolisera debatten i en viss fråga. Men jag tror att det också handlar om påtagligt dålig probleminsikt, och underskattning av diskussionens politiska potential."

Overdrivet, pessimistiskt och oattraktivt

Uppenbarligen hade Timbro på allvar fått upp ögonen för "diskussionens politiska potential" – året därpå kom nämligen deras nästa "feministiska" utspel. Det var den 22-åriga studenten Bodil Bryntessons rapport "Jämställdhet, men inte feminism – 600 unga kvinnor om kvinnosaken", där hon tar upp och ger stöd åt de flesta av resonemangen i Smedjans feminism-nummer.³ Rapporten, som fick stor uppmärksamhet i medierna, grundar sig på en högst ovetenskaplig undersökning av 600 gymnasieflickors syn på feminism. Undersökningen visar att de uppfattar feminismen som ett vänsterprojekt, vilket Bodil Bryntesson beklagar sig över. Och bara tre procent av de tillfrågade unga kvinnorna vill kalla sig för feminister, trots att de självklart är för jämställdhet. De upplever nämligen feminism som extremt, överdrivet, pessimistiskt, oattraktivt och alltför konfliktinriktat, vilket Bodil Bryntesson hänför till 70-talets feminism och vänsterfeminism i allmänhet. Hon uppmanar därför högern att ta tillvara den entusiasm som unga kvinnor känner i jämställdhetsfrågan.

Bodil Bryntesson menar med andra ord att "den nya feminismen" som skulle kunna locka

unga kvinnor är en borgerlig feminism; alltså att det faktum att feminismen uppfattas som ett vänsterprojekt gör den oattraktiv.

Därefter kom den mest uppmärksammade Timbro-rapporten om jämställdhet: "Konsten att skapa ett problem. JämOs kamp mot sexuella trakasserier" av frilansjournalisterna Marie Söderqvist och Susanna Popova.⁴ Rapporten fick en lysande lansering genom en artikel på DN Debatt med uppföljning på ledarsidan, slogs upp som en nyhet på hela löpsedeln och vidareförmedlades sedan i stort sett helt okritiskt av övriga medier.⁵ "Nyheten" bestod i Popovas och Söderqvists osakliga kritik av JämO och fyra svenska undersökningar om sexuella trakasserier. Artikeln innehåller förvånansvärt många sakfel, hänvisar inte till några källor och bygger på uppenbart ohållbara resonemang.⁶ Popova och Söderqvist hävdade text att JämO bygger sitt arbete på ovetenskapliga undersökningsresultat och att myndigheten ägnar sig åt "fullständigt obefogade trakasserier av svenska företag" då den kräver en handlingsplan mot sexuella trakasserier i företagets jämställdhetsplaner. De hävdade att "JämOs omdöme och förmåga att dra korrekta slutsatser starkt måste ifrågasättas". Att JämO är en statlig myndighet som har fått i uppdrag av riksdagen att se till att jämställdhetslagen efterlevs, tycktes helt ha gått Popova och Söderqvist förbi.

Tidpunkten för publicering kunde inte ha varit bättre ur SAF:s synpunkt: dagen innan "barnmorskemålet" om lönediskriminering skulle ha avgjorts i arbetsdomstolen. SAF-direktören Hans-Göran Myrdal hade dessutom redan veckan innan försökt underminera förtroendet mot JämO: Om hon vann ett sådant "vanvettigt mål" skulle det innebära "en katastrof för Sverige – för landets ekonomi, sysselsättning och välfärd samt inte minst för sjukvården". "Re-

geringen måste ge JämO spårken" och "avisera lagändring", hävdade Myrdal.⁷

Gärna generation – men inte kön

Rapporten "*Könskampen inställd pga jämställdhet*" av Bodil Bryntesson och studenten Andreas Röttorp var Timbros nästa utspel inom jämställdhetsområdet.⁸ Den bygger på intervjuer med unga män om jämställdhet, som ett komplement till Bryntessons tidigare rapport om unga kvinnor. Männerna som intervjuats är mellan 20 och 40 år och studerar på olika högskolor i Stockholm. Hur många män som intervjuats får läsaren aldrig veta, inte heller hur många av dem som tyckte vad, utan rapporten består av ett antal lösräckta citat och artikelförfattarnas sammanfattningar. I rapporten konstateras att "de åsiktsskillnader som finns i jämställdhetsfrågan framförallt är generationsskillnader och inte skillnader mellan män och kvinnor." Jämställdhetsdebatten sägs vara likriktad och präglad av "ett mycket inskränkt behörighetstänkande". Debatten "riskerar bara att piska upp motsättningar mellan yngre kvinnor och män som inte skulle finnas annars". Kritik riktas också mot "den kvantitativa syn på rättvisa" som ska finnas i jämställdhetsdebatten. Jämställdhet handlar för dessa män inte om jämlikhet utan om rättvisa, att alla formellt sett ska ha samma förutsättningar att göra det de vill. Misstron mot politiska lösningar och kollektiva tankegångar är stark. Jämställdhet ses som en framförallt privat och individuell fråga, något som måste få växa fram "underifrån".

Unga kvinnors dåliga självförtroende utpekades som "ett tungt vägande skäl /.../ till att tjejer ibland lyckas sämre". De intervjuade männen tycker att jämställdheten blir bättre för varje generation och att "utvecklingen går framåt av sig själv".

Rapportförfattarna ger tydligt uttryck för sin förtjusning över de intervjuades åsikter, som förvånansvärt väl överensstämmer med deras egna. Mot slutet av rapporten ställer de ett antal frågor "som måste funderas på": "Hur mycket måste över huvud taget diskuteras i kollektiva termer? Hur mycket kan och bör göras politiskt? Ar procentsiffror av betydelse för gemene man/kvinna?". Slutligen kommer de till "samvetsfrågan": "Vilket är mitt mål med det jag säger/gör just nu — är det att skapa ett samhälle där både kvinnor och män får bättre möjligheter att leva på det sätt de vill eller är det att gynna kvinnor på mäns bekostnad?"

SAF – "släpper kvinnorna loss!"

Under våren 1996 gick SAF så långt i sitt nyväckta intresse för jämställdhetsfrågor att de annonserade ut sitt budskap. De hade en helsidesannons i aprilnumret av *Moderna Tider* med rubriken "Släpp kvinnorna loss". Här är ett utdrag ur annonstexten:

"Det är i lika hög grad ett resursslöseri att stänga in kvinnorna i den offentliga sektorn som det en gång var att stänga alla kvinnorna ute från arbetslivet.

Istället för att gråta krokodiltårar över rationaliseringar och besparingar inom det offentliga, borde alla som är intresserade av verklig jämlikhet ivra för privata initiativ inom vård, omsorg och skola. Otaliga skickliga kvinnor skulle starta eget, och inget arbetsgivarmonopol skulle hålla lönerna nere. De traditionellt kvinnliga fördigheterna skulle äntligen värderas efter förtjänst.

Feminismen var ursprungligen, det måste vi hålla i minnet, ett borgerligt projekt avsett att låta den liberala demokratins välsignelser komma också kvinnorna till del. Är det nu inte dags att de också skall få dra nytta av den fria konkurrensens alla fördelar?"

SAF står inte ensamma i sin iver att kritisera den etablerade jämställdhetspolitiken och vilja avskaffa, eller åtminstone kraftigt reducera, allt vad offentlig sektor och jämställdhetslagar heter. Under sommaren har till exempel professor Bo Södersten och Susanna Popova lanserat samma tankegångar på debatt-respektive ledarplats i Dagens Nyheter.⁹

Vad vill de?

Vad vill SAF/Timbros egentligen med sina utspel i feministiska frågor? Det går inte längre att tala om tillfälligheter, utspelen har blivit så många att de börjar bilda ett mönster. Högern har åtminstone tillfälligt övergivit den tidigare strategin att tåga ihjäl könsperspektivet.

Jag kan se två tolkningar, en välvillig och en som högern utan tvekan skulle kalla "konspiratorisk": Antingen är de intresserade av att formulera en högerfeminism för att de allt mer könsmedvetna borgerliga kvinnorna inte ska lämna högern, eller så är de bara ute efter tolkningsprivilegiet i feministiska frågor för att kunna underminera kvinnorörelsen och grundläggande feministiska krav. Eller, annorlunda uttryckt: Att formulera en högerfeminism skulle egentligen bara vara ett medel, inte målet i sig.

Den välvilliga tolkningen: socialkonservativ och nyliberal "feminism"

Först den mer välvilliga tolkningen: målet är att formulera en högerfeminism, ingenting annat.

Ideologiskt sett representerar högern socialkonservativa och nyliberaler. En socialkonservativ feminism finns redan, men har inte varit särskilt framgångsrik historiskt sett. Den utgår från en särartstanke: kvinnor och män är i grunden olika, och därför passar de bäst för olika uppgifter, roller och sfärer i samhället.

Omsorgsarbetet i den privata sfären för kvinnorna och maktpositioner i den offentliga sfären för männen. Antingen åberopas biologiska könsskillnader (biologism) eller att det skulle finnas en ursprunglig, nedärvd kvinnlighet och manlighet (essentialism). Strategin är att uppvärdera det traditionellt kvinnliga enligt honnörssordet "vi är olika, men lika värda".

En socialkonservativ feminist vill alltså bejaka kvinnors särart och acceptera den "naturliga" arbetsdelningen mellan könen. Problemet är att hon därmed också accepterar den ojämna maktfördelningen mellan könen. Ingen politisk ideologi har någonsin lyckats förena en människosyn som bygger på att kvinnor och män i grunden är olika med en jämlik maktfördelning mellan könen.¹⁰

En nyliberal feminism då? Jag vill hävda att en sådan feminism inte finns och aldrig kommer att låta sig formuleras. En nyliberal feminist skulle helt enkelt vara en vandrande självmotsägelse.

Kvinnor som grupp kan inte vara för en viss idé, däremot har de allt att vinna på att kämpa mot en idé: nyliberalismen. Men det är inte så att nyliberalen är motståndare till kvinnor som grupp – de finns bara inte i hans ögon, menar Anne Marie Berggren i en artikel i Moderna Tider.¹¹

Inom nyliberalismen finns den mest renodlade föreställningen om ett slags ingenmansland kring individen där han är fri att handla som han vill, eftersom ingen annan finns där. Inom denna frizon existerar inte ens frågan om rätt eller orätt, eftersom det individen gör inom frizonen inte ska påverka någon annan. Den nyliberala individen är totalt självtillräcklig, en fristående atom i tillvaron som bara är bunden av de kontrakt som han ingått frivilligt. Alltså är obligatorisk beskattning för att omfördela tillgångar mellan människor förkastligt, för att inte tala om jämställdhetslagar, AD-rätte-

gångar om lönediskriminering och obligatoriska handlingsprogram mot sexuella trakasserier.

Problemet för kvinnorna är att den "kvinnlighet" som skapas i vår kultur inte stämmer överens med den nyliberala individen, däremot gör "manligheten" det. Alla kvinnor som skaffar barn kommer att göra en serie val mellan moderskap och yrkesliv, som gör det omöjligt för dem att vara så självtillräckliga som den nyliberala ideologin förutsätter. Detsamma gäller omsorgen om gamla föräldrar. Nyliberalen vill ju minimera, eller snarast utplåna, den offentliga sektorn. Den socialkonservativa vill också minimera den offentliga sektorn, men framförallt omforma den så att tex omsorg om barn och gamla kan ske i den privata sfären med stöd av offentliga medel, som i fallet med vårdnadsbidrag.

Utgångspunkten för den nyliberala ideologin är med andra ord en total identifikation med den manliga normen, till skillnad från vissa ambitioner inom den socialkonservativa ideologin.

Den "konspiratoriska" tolkningen: Högern och bakslaget

Min "konspiratoriska" tolkning av högerns utspel i feministiska frågor är att de vill underminera kvinnorörelsen och grundläggande feministiska krav, genom att försöka få tolkningsprivilegiet i feministiska frågor. Orsaken är att de feministiska kraven utmanar maktordningen. Paradoxalt nog är detta ett tecken på att feminismen vuxit sig stark, eftersom det bara är den som känner sig hotad som behöver gå till angrepp. Att underminera feminismen kan ske på olika sätt:

1. Genom att vända kvinnor mot kvinnor, alltså att lansera kvinnor med ett anti-feministiskt budskap som ibland förkläs till ett "ny-feministiskt" (Smedjan-skriventerna, Bryn-

- tesson, Popova och Söderqvist).
2. Genom att sprida felaktiga, misskrediterande uppgifter om feministiska frågor på ett skickligt sätt (Popova och Söderqvist).
 3. Genom att sprida nidsbilderna att feminister skulle bränna behåar och/eller vara särskilt fula, aggressiva och oattraktiva (Smedjan-skriventerna, Bryntesson).
 4. Genom att hävda att feminismen i grunden är en opolitisk och icke-ideologisk fråga, som perverterats av vänstern och därför måste erövrats av högern (Smedjan-skriventerna, Bryntesson, Popova och Söderqvist).

Det är bara att plocka fram Susan Faludis "Backlash" igen.¹² De första tre punkterna finns i hennes bok som typiska drag i bakslaget, liksom det faktum att det är högern som leder motreaktionen.

Ytterligare en av Faludis teser som besannats även i Sverige är åberopandet av kvinnans "naturliga" egenskaper, "naturliga" uppgift och "naturliga" plats: forskare som hävdar att kvinnor får "gröt i huvudet" när de ammar och att barn får känslomässiga störningar av dagis har varit massmediala kelgrisar.¹³

Här får de socialkonservativa feministerna problem; de grundar ju sin feministiska hållning på särartstanken. För att de inte bli en del av bakslaget, måste de börja föra en kollektiv feministisk kamp där de solidariserar sig med kvinnor som grupp i samhället. Först då finns möjligheten att formulera en politisk ideologi som förenar en människosyn som bygger på könens olikhet med en jämlik maktfördelning mellan könen. Både de socialkonservativa och de nyliberala "feministerna" behöver formulera om sin högerideologi radikalt för att det hela ska fungera, eftersom tanken på kvinnor som undertryckt kollektiv inte stämmer överens med hö-

gerns individualistiska samhällsyn.

Solidaritet med andra kvinnor

Jag kan inte annat än att hålla med Kristina Hultman i *Feministisk bruksanvisning*: "I bästa fall kan denna feministiska hybrid kanske leda till förbättringar av den urusla kvinnorepresentationen i samhällets absoluta topp. I sämsta fall stannar det vid kravet på privata hembiträden och städhjälp åt kvinnliga chefer. Helt klart är dock att den nyöppnade dialogen med högern är ett av de starkaste tecknen på 90-talsfeminismens politiska styrka."¹⁴

Tyvärr är denna nyöppnade dialog inte helt riskfri för det feministiska projektet. Som jag skrev i inledningen till denna artikel, har det sedan Stödstruporna försvann som massmedial påtryckargrupp och inlemmades i det politiska systemet blivit märkligt tyst i det offentliga samtalet om feminism som ett politiskt förändrande projekt.¹⁵ Samtidigt som kritikerna från höger, som vill avpolitiserar frågan, har fått oproportionerligt stort utrymme. Ingen vet vart alla vackra löften och mål om mainstreaming av jämställdhetsaspekten i det politiska arbetet egentligen tagit vägen. Till exempel har direktivet att alla politiska utredningar och förslag ska granskas ur ett jämställdhetsperspektiv inte efterlevts.¹⁶ Nedskränningarna i välfärdssystemet och den offentliga sektorn har slagit hårt mot kvinnorna, särskilt arbetarklassens kvinnor, i form av arbetslöshet, minskade bidrag och sämre kommunal service.¹⁷ Samtidigt som de starkaste rösterna i dagens jämställdhetsdebatt vill skära ner i välfärden och den offentliga sektorn ännu mer.

Grunden för en feministisk hållning måste ju ändå vara solidaritet med andra kvinnor, annars kan den väl inte kallas feministisk?

Petra Ulmanen

NOTER

- ¹ Eduards, 1983; Hermansson, 1993; Hultman, 1995; Jónasdóttir, 1991, 1992; Tong, 1989.
- ² Nr 2, maj, 1994.
- ³ Timbros rapportserie nr 17, 1995.
- ⁴ Timbros rapportserie nr 7, 1996.
- ⁵ DN Debatt 96-03-26.
- ⁶ Se replikerna: DN Debatt 96-04-04 och 96-06-06, Göteborgs-Posten 96-04-09, Aftonbladet 96-04-10.
- ⁷ DN Debatt 96-03-20.
- ⁸ Timbros rapportserie nr 11/1996
- ⁹ DN 96-06-29, 96-07-13, 96-07-17 och 96-07-19.
- ¹⁰ Eduards, 1983.
- ¹¹ *Moderna Tider* juni/juli -94, se även Waylen, 1986.
- ¹² Susan Faludi, *Backlash: kriget mot kvinnorna*, 1992.
- ¹³ För en analys av "gröt i huvudet"-forskningen och källor till den, se: Holm, 1995; Forssén & Hamberg, 1994; Wikander, 1994a, 1994b.
- ¹⁴ Hultman, 1995.
- ¹⁵ Se Norlin, 1995
- ¹⁶ Hultman, 1996; Nikell, 1996; Arbetsmarknadsdepartementet, 1996.
- ¹⁷ Landsorganisationen, 1995.

LITTERATUR:

- Arbetsmarknadsdepartementet, "Hälften vore nog – om kvinnor och män på 90-talets arbetsmarknad", SOU 1996:56, *Utredningen om kvinnors arbetsmarknad*, Stockholm, 1996.
- Eduards, Maud (red), *Kön, makt, medborgarskap. Kvinnan i politiskt tänkande från Platon till Engels*, Gleerups, Malmö, 1983.
- Faludi, Susan, *Backlash. Kriget mot kvinnorna*, Norstedts, Stockholm, 1992.
- Forssén, Annika & Hamberg, Katarina, "Nyansera debatten om likhet och särart", *bang*, nr 1, 1994.
- Landsorganisationen, *Klass och kön* 1995, Stockholm, 1995.
- Hermansson, Ann-Sofie, *Arbetarrörelsen och Feminismen, Samtal om rättvisa*, nr 11, Utbildningsförlaget Brevskolan, Stockholm, 1993.
- Holm, Ulla M, *Ar moderskap djuriskt?*, *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, nr 1, 1995.

- Hultman, Kristina, "Kön och medborgarskap — kvinnan som demokratiskt problem", i Lindén, Claudia & Milles, Ulrika (red), *Feministisk bruksanvisning*, Norstedts, Stockholm, 1995.
- Hultman, Kristina, *Jämställdheten bidde en tumme*, S-kvinnor Morgonbris, nr 1-2, 1996.
- Jónasdóttir, Anna G, *Love Power and Political Interests*, Örebro Studies 7, Örebro universitet, 1991.
- Jónasdóttir, Anna G, Har kön någon betydelse för demokratin?, i Aström, Gertrud & Hirdman, Yvonne (red), *Kontrakt i kris Om kvinnors plats i välfärdsstaten*, Carlsons, Stockholm, 1992.
- Nikell, Eva, "Kvinnan bakom ministern tror på mainstreaming", *Jäm-sides*, nr 3, 1996.
- Norlin, Margareta, "Det är bara du kvar", 9 augusti, 1995.
- Tong, Rosemarie, *Feminist Thought*, Routledge, London, 1989.
- Waylen, Georgina, Women and neo-liberalism, i Evans, Judith (red), *Feminism and political theory*, Sage Publications, London, 1986.
- Wikander, Ulla, "Ensidig fokusering på särart istället för jämställdhet", *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, 1994a.
- Wikander, Ulla, Sekelskiftet 1900. "Konstruktion av en nygammal kvinnlighet", i Wikander, Ulla (red), *Det evigt kvinnliga En historia om förändring*, Tidens förlag, Stockholm, 1994b.